

Gorsaafi Qindeessaa

Alamuu Hayiluu

To'ataa Qulqullinaa

Muhaammad Namoo

Qopheessitoota:

Ammee Xayyaar

Darajjee Mokonnin Dheeressaa

Muhammad Abdo

Waaqumaa Waamii

Seecca'oota:

Fiqaaduu Qana'aa

Muhaammad Abdo

Giraafiksii:

Dhaqqaboo Guyyee

Solomoon Alamaayyoo

Taaddasaa Dinquu

Baafata

Qabiyyee	Fuula
Boqonnaa 1: Gaammee Gurguddaa.....	1
Boqonnaa 2: Faaruu Gaammee Gurguddaa	5
Boqonnaa 3: Gahee Gaammee Gurguddaa	8
Boqonnaa 4: Kuuchuu	11
Boqonnaa 5: Faaruu Kuuchuu.....	14
Boqonnaa 6: Goodiyyaa	18
Boqonnaa 7: Kuusa.....	22
Boqonnaa 8: Faaruu Kuusaa.....	25
Boqonnaa 9: Addooyyee.....	28
Boqonnaa 10: Faaruu Addooyyee.....	31
Boqonnaa 11: Torbii.....	36
Boqonnaa 12: Moggaasa Maqaa Dhalootaa.....	40
Boqonnaa 13: Meedhicha.....	45
Boqonnaa 14: Gugsii Fardaa.....	48
Boqonnaa 15: Faaruu Abbaa Fardaa	52
Boqonnaa 16: Jifuu	56
Wayitii 8.....	56
Boqonnaa 17: Handhuuraa.....	60
Boqonnaa 18: Buusaa-Gonofaa	63
Wayitii 8.....	63
Boqonnaa 19: Hirpha	67
Wayitii 8.....	67
Boqonnaa 20: Sirna Gadaafi Qabeenya.....	71
Boqonnaa 21: Kunuunsaafi Itti-fayyadama Qabeenya Uumamaa	74

Boqonnaa 1: Gaammee Gurguddaa

Wayitii 8

Kaayyoowan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;

- ✓ eenyummaa gaammee Gurguddaa addaan nibaafata/ti;
- ✓ leenjii Gaammee Gurguddaaf kennamu addaan baafatee nihima/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; gulantaalee Gadaa keessatti Gaammee Gurguddaan gulantaalee Dabballeefi Gaammee Xixiqqaatti aanee kan jiru akka ta'e barattootti himi. Aadaa Oromoo kan ganamaa keessatti, dhaloota gulantaa kana keessatti argaman gahoomsuuf leenjiin adda addaa akka kennamu hubachiisi. Boqonnaan kunis maalummaa, leenjiifi gahee Gaammee Gurguddaa irratti kan xiyyeeffatu ta'uu itti himi.

Leenjiiwwan gulantaa kanatti Kuusaaf kennaman keessaa buttummaafi dootummaan isaan gurguddoo akka ta'an barattootatti himi. Qabiyyeewwan maalummaa buttuufi leenjii buttummaa; akkasumas, maalummaa dootuufi leenjii dootummaa irratti akkaataa barattoonni hubachuu danda'aniin walduraa duubaan ibsi. Itti aansuun, ibsa kenname irraa barattoonni maal akka hubatan akka walitti himan taasisi. Gaaffiilee hubannoo kitaaba barataa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan taasisuun duub-deebii kenni. Leenjii kana fakkaatu kan beekan ykn maatii gaafatanii dareetti akka himaniifis haala mijeessi.

Kana malees, gilgaala xumura boqonnaa kitaaba barataa irratti kenname hojjechiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keesatti kenname waliin ilaaluu duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee boqonnichaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 1

1. Ijoollee Gaammee Guguddaaf leenjiin buttummaa kennama
2. leenjii haala fayyadama mi'a fardaa,
leenjii akkaataa yaabbannaafi farda irraa bu'insaa,
leenjii qabannaafi itti fayyadama eeboo, sootalaafi wantee

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 2

1. namoota duula keessatti dhoksaan odeeffannoo funaanan
2. leenjii odeeffannoo qophii garee faallaa dhoksaan funaanuu, leenjii ga'umsa qaamaa kan akka lafarra loo'uu, fiiguufi mukaa gara mukaatti utaaluu

Deebii Gilgaala 1

Maqaa Leenjii	Leenjii Kennamu	Maaliif akka Kennamu
	a) leenjiin mi'a fardaa	a) buttuun yeroo gara farda yaabbiitti dhufan akka hinrakkanneef

Buttummaa	B) leenjii yaabbiifi bu'iitii fardaa	b) utaalanii farda yaabbachuufi osoo fardi gulufuu irraa bu'uu akka danda'an
	C) leenjii qabannaafi itti fayyadama eeboo, sootalaafi wantee	c) buttuun si'aayina akka qabaataniifi miidhama irraa akka ofeeganiif
Dootummaa	a) leenjii dootummaa kan duula duraa	a) odeeffannoo humnaafi qophaa'ummaa garee faallaa dhoksaan funaanuu
	b) leenjii karaa seensaafi ba'aa gabalaa garee dooyatanii	b) haala teessuma lafaa akka beekaniifi karaa hinbanneef
	c) haala eenyummaan isaanii akka hinbeekamne itti of jijjiirani	c) osoo irratti hinbeekamne humnaafi qophaa'ummaa garee dooyatanii bira akka ga'aniif

Deebii Gilgala 2

1. Deebiin gaaffii kanaa, haala leenjii ijoollee gulantaa Gaamnee Guguddaa jiraniin nannoo barataa/tuutti kennamuu irratti hundaa'a.

Boqonnaa 2: Faaruu Gaammee Gurguddaa

Wayitii 8

Kaayyoo: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun;

- o jaalala Gadaan Gaammee Gurguddaaf qabu nihubata/ti; nidingisiifata/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; otoo barannoo boqonnaa kanaa hinjalqabiin, gulantaalee Gadaa keessatti dhaloonni jaalalaafi kabaja Gadaaf qaban karaa adda addaan akka ibsatan barattootatti himi. Isaan keessaa faaruun tokko akka ta'e itti himi. Joolleen faaruu gulantaa isanii waliin deemu maatii, abbootiifi hawaasa naannoo irraa barachaa akka guddatan hubachiisi.

Barannoo boqonnaa kanaa jalqabuudhaaf faaruu Gaammee Gurguddaa kitaaba barataa keessatti dhiyaate walduraa duubaan dubbisuun yeedaloo isaa waliin itti qophaa'i.

Faaruuwwan kanniin yeedalloo isaanii waliin ofii faarsuun barattootatti agarsiisi. Itti fufuun, barattoota shaakalsiisuun waliin faarsi. Faaruuwwan kanas irra deddeebiin akka faarfatan godhi. Faaruuwwan kanneen sirnaan faarfachuu danda'uu isaanii hordofuun duub-deebii kenni. Ergaa faaruuwwan kanaa akka walitti himan gochuun qajeelchi. Kana malees, faaruu kana fakkaatu kan beekan daree keessatti akka faarsan jajjabeessi.

Bifuma walfakaatuun, barattoonni faaruuwwan kanneen irraa maal akka hubataniifi dinqisiifatan hordofuun duub-deebii kenni. Akkasumas, gaaffiilee hubannoofi gilgaala hojjachiisuun duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo 1

1. Iddoo Foolleen/Gaammee Gurguddaan deemtu jiidhafi milkiitu jira jechuun abbootiifi Gadaa isaaniif jaalala qaban ibsuudha.

Deebii Gaaffii Hubannoo 2

1. Abbootii Foolleefi haadholii isaaniif ta'ee, nyaachisaa waan isaaniif qopheessaniifi muuda/dhadhaa waan isaan dibaniif quufaafi jiidha hindhabiinaa jechuun eebbisu.

Deebii Gilgaala 1

1. Soba

2. D

3. Caasaa Gadaa, dudhaalee Gadaa, abbootiifi uumamaaf jaalalaafi kabaja qaban ibsachuuf

Boqonnaa 3: Gahee Gaammee Gurguddaa

Wayitii 8

Kaayyoo: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun:

- gahee Gaammee Gurguddaa addaan baasee/tee nihima/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu, barannoo boqonnaa kanaa jalqabuuf Gulantaalee Gadaa keessatti dhaloonni gaheefi itti-gaafatamummaa irraa eegamu akka qaban barattootatti himi. Haaluma kanaan, boqonnaan kun gahee Gaammee Gurguddaa irratti kan xiyyeeffate akka ta'e hubachiisi. Itti aansuun, barannoo boqonnichaa karaa hubachuu danda'aniin gahee Gaammee Gurguddaa irratti barattootaaf ibsa kenni. Ibsa kenname irraa barattoonni waan hubatan akka walitti himan taasisi. Adeemsa

kanaanis qabiyyeefi kaayyoo barannoo irratti hundaa’uun hubannoo barattoota hordofuun duub-deebii kennaa deemi.

Bifuma walfakkaatuun, gaaffiilee hubannoo kennaman baatattoota hojjachiisuunis duub-deebii kenni. Kana malees, gahee Gaammee Gurguddaa kan beekan yookiin maatii gaafatanii dareetti akka himan taasisuun duub-deebii kenni.

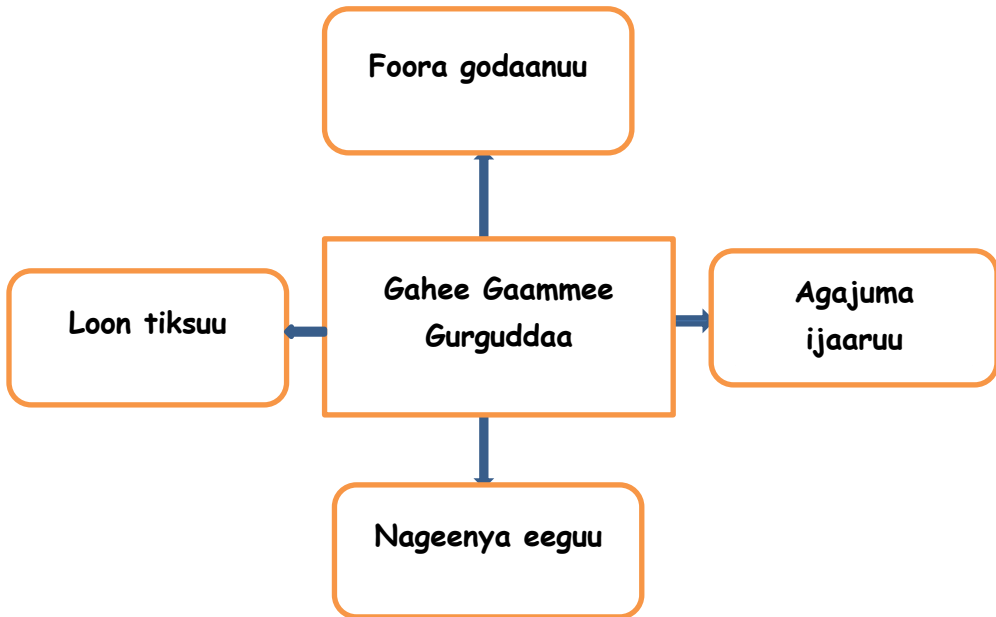
Gilgala xumura boqonnaa irratti kenname hojjechiisuun deebii gilgala qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaaluun duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo

1. Gaammee Gurguddaa. Loon iddoo margaafi bishaan argamu akka turan godchuuf.
2. Bakka godaananitti rakkoo mudachuu danda’u dandamachuuf.

Deebii Gilgaala 1

1.

Boqonnaa 4: Kuuchuu

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun;

- maalummaa Kuuchuu ni'ibsa/ti;
- haala ijoolleen Kuuchuu itti ijaaraman nihima/ti;
- gahee Kuuchuun kuusoma keessatti qaban nihima/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Boqonnaan kun, Gadaa keessatti haala ijoolleen umrii dargagumma keessa jiran itti gurmaa'an irratti kan fuulleffatu ta'uu barattootatti himi. Akka barattootaaf mijatutti barannoo boqonnaa kanaa qoqqooduun dhiyeessuuf yaalameera. Haala kanaan, qabiyyeewwan boqonnichaa maalummaa Kuuchuu, haala Kuuchuun itti gurmaa'anifi gahee Kuuchuun Kuusoma keessatti qaban wal-duraa duubaan barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kenname irraa maal akka hubatan akka walitti himan gochuun duub-deebii kenni.

Haala ijoolleen gulantaa Kuusaa keessa jiran itti gurmaa'aniifi gahee qaban kan naannoo isaaniitti beekan ykn maatii gaafatanii dareetti akka himan jajjabeessi. Kana malees, gaaffiilee hubannoo barnoota boqannichaa kitaaba barataa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan taasisuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu waan baratan hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 1

1. Gaammee Guguddaa/Kuusaa/Foollee/Qarree boodaa
2.
 - Hayyuu Hiriyyaa- hoogganaa ijoollee Kuuchuu
 - Abbaan Harcummee- ijoollee Kuuchuu hojii kuusomaatti bobbaasu
3. Kan gorsu, jaarsa gorsaaa jedhama. Gorsii kennamuuf:

- aadaa, safuu, seera Gadaafi hariyyaa kabajuu
- gochoota aad-malee ta'an irraa of-eeguu

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 2

- Jila hunda irratti argamuun qooda fudhachuu
- Xumura kuusomaa waggaa sadeetii irratti walgahanii

Biyyee Cinnaa fudhachuun ijoollee itti aananitti

Kuusoma dabarsu. Ofii ammoo gulantaa Raabaatti

ce'uun

Deebii Gilgaala 1

Gochoota Kuuchuun Raawwataman	Yeroo raawwatamu	Maaliif akka raawwatamu
Coqorsa guduunfachuu	Kuusomuun dura	Biyyee kuusomaa fudhachuuf
Biyyee kuusomaa fudhachuu	Akkuma biyyee sana fudhataniifi dibataniin	Kuuchuu ta'uu isaanii ifatti hawaasa beeksifachuuf
Biyyee Cinnaa fudhachuu	Dhuma waggaa saddeetaffaa turtii Kuuchuutti	Baallii kuusomaa ijoollee Kuuchuu isaanitti aananii dhufaniif kennuuf

Boqonnaa 5: Faaruu Kuuchuu

Wayitii 8

- Kaayyoowwan:** Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;
- haala itti Kuuchuun jaalala waliifi hawaasaaf qaban faaruun ibsatan nidingisiifata/ti;
 - faaruu Kuuchuu nifaarsa/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; boqonnaan kun, faaruu Kuuchuu irratti kan fuulleffatu akka ta'e barattootatti himi. Jalqaba irratti walaloo faaruu kanaa dubbisuun yeedaloo isaa waliin shaakaluun of-qopheessi. Itti aansuun, faaruu kanaa buufata buufataan qoqqooduun yeedaloo isaa waliin faarsuun barattootaatti agarsiisi. Itti fufuun, barattoota waliin faarsuun shaakalsiisi.

Barattoonnis of-danda'anii akka faarsuu danda'anitti irra deddeebi'anii akka shaakalan godhi.

Itti aansuun, barattoonni faaruufi ibsa kenname irraa maal akka hubatan akka walitti himan taasisuun duub-deebii kenni. Faaruu kana fakkaatu kan naannoo isaaniitti beekan ykn maatii gaafatanii dareetti akka faarsan taasisuun jajjabeessi. Kana malees, gaaffiilee hubannoo barnoota boqannichaa kitaaba barataa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan taasisuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnoota boqonnaa kanaa hubachuu isaa/ishee hordofuufi duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 1

1. Kuusi gadaa teennaa karraan duudaa,
Gadaan teenna eebbaaf quufaa
2. Itittuu
3. Gordoona hoolaa boora
Gordichi baleelaan afaan booraa
Gordichi daamaan haati jilaa
Geeddiin gadi baate adaa roobaa.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 2

1. Rooba akka dansaa kan qabuufi hormaata looniif
mijataadha
2. Gadaan Aabboo Boruu Madhaa kan roobaa
gabbinaa ta'uufi marga akka dansaa biqile
dingiisiifatan

Deebii Gilgaala 1

Faaruu	Kan faarfame	Maaliif akka faarfame
Gordon hoolaa boora Gordichi baleelaan afaan booraa Gordichi daamaan haati jilaa Geeddiin gadi baate adaa roobaa	Haadha mucaa gubbifatte	Miidhagina haadha jila gubbisaa dinqisiifachuu
Barraaqan boruu yaatee Marraa galte waareen saayyaa Barraaqa buttee fuutee Boora urgooftuu dhaleen haayyaa.	Dubartii kaamummaan looniin wolqabatu	Buttee qoraastee yeroofi qulqullinaan saayya elmuu
Ilaamuu gubbaan diidaa Loon horee moonan diidaa Deebanuun gannaan dhaltee Waatiyyee dhoqobi diidaa.	Saawwaniifi waatiyyee	Hormaata gadaa isaanii dinqisiifachuu
Walmal kobbee roobaa Gubbaa tee koree gaarreen oolaa Dhaamocha Bulee Harkeenaa Gurraan sodaatee yaraan oolaa	Gaarree/jagnafi Gurraa/sodaataa	Gaarree dinqisiifachuufi Guraa tuffachuu ibsuuf

Boqonnaa 6: Goodiyyaa

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;

- maalummaa Goodiyyaa nihima/tti;
- gochaalee jila Goodiyyaa keessatti raawwataman nitarreessa/iti;
- ce'umsa gulantaa Gaammee Gurguddaa irraa Kuusaatti taasifamu ni'ibsa/siti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu, barannoo boqonnaa kanaa osoo hin jalqabiin dura gulantaaleen Gadaa hunduu jila ce'umsaa kan mataa isaanii akka qaban hubachiisi. Itti aansuun, ijoolleen waa'ee jila Maq-baasaa, ce'umsaa Gaammee Xixiqqaa irraa gara Gaammee Gurguddaatti taasifamu, kan Kutaa 3tti bartan waan yaadatan dareetti akka himan carraa kenniif. Deebii isaan kennan irratti

hundaa'uun jila Maq-baasaa irratti qabxiilee ijoo yaadachiisi.

Barannoon boqonnaa kanaa ammoo, maalummaa Goodiyyaa, adeemsaafi gochaalee ce'umsa gulantaa Gaammee Gurguddaa irraa gara Kuusaatti taasifamu irratti akka xiyyeffatu barattootatti himi. Itti aansuun maalummaa jila Goodiyyaa, ce'umsa Gaammee Gurguddaa irraa gara Kuusaatti taasifamu, fakkiin deeggaruun barattootaaf ibsi. Adeemsaafi Gochaalee jila Goodiyyaa keessatti raawwatamanis fakkeenyaan deeggaruun ibsiif. Ibsa kenname irraa barattoonni waan hubatan akka walitti himan taasisi. Adeemsa kanaanis qabiyyeefi kaayyoo barannoo irratti hundaa'uun hubannoo barattoota hordofuun duub-deebii kennaa deemi.

Bifuma walfakkaatuun, gaaffiilee hubannoo gidduu gidduu keeyyataatti kennaman baatattoota hojjechiisuunis duub-deebii kenni. Kana malees, gochaalee ce'umsaa Gaammee Gurguddaa irraa gara Kuusaatti taasifamu keessatti raawwataman kan naannoo isaanii maatii

gaafatanii dareetti akka himan taasisuun duub-deebii kenniif.

Gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha keessatti kenname waliin ilaaluun duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii hubannoo 1

1. Sirna ce'umsa Gaammee Gurguddaa irraa gara Kuusaatti taasifamu raawwachuufi filannoo Aduulootaa jahanii gaggeessuuf.

Deebii Gaaffii Hubannoo 2

1. Ijoolleen Gaammee Gurguddaa irraa gara Kuusaatti ce'uu agarsiisa.
2. Gaammee buufachuufi filannoo Aduuloota jahanii gaggeessuu.

Deebii Gilgaala 1

1. Ce'umsa Gulantaa Gaammee Gurguddaa irraa gara Kuusaatti taasifamu keesatti sirna gaggeeffamuufi adeemsa filannoo Aduulootaa fa'a ta'uu danda'a.
2. Aduloonni gara fuula duraatti Abbaa Gadaa ta'uu danda'an ijoollummaa irraa jalqabanii dorgommiin kan filataman ta'uu.

Boqonnaa 7: Kuusa

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun;

- maalummaa Kuusaa ni'ibsa/ti;
- leenjii Kuusaaf kennamu nihima/ti;
- gahee Kuusaa nihama/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; boqonnaan kun, gulantaalee Gadaa keessaa Kuusa irratti kan fuulleffatu ta'uu barattootatti himi.

Akka barattootaaf mijatutti barannoo boqonnaa kanaa qoqqooduun dhiyeessuuf yaalameera. Haala kanaan, boqonnichi maalummaa, leenjiifi gaheen Kuusaa wal-duraa duubaan kan ofkeessatti qabate ta'uu, barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kenname irraa maal akka hubatan akka walitti himan taasisuun duub-deebii kenni.

Leenjiifi gahee Kuus kan naannoo isaaniitti beekan ykn

maatii gaafatanii dareetti akka himan gochuun jajjabeessis. Kana malees, gaaffiilee hubannoo barnoota boqannichaa kitaaba barataa keessatti kennaman barattoonni akka hojjetan taasisuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barattootaa qabiyyee barnoota boqonnaa kanaa irratti gahumsa irraa eegamu gonfachuu isaanii hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 1

1. Kuusi gulantaa Gadaa Gaammee Guguddaatti aanee argamuudha.
2. Torbii yookaan Aduloota. Isaanis, Abbaa Murtii, Jalkeeya, Faga, Hayyuu, Jaldhaabaafi Waamura.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 2

1. leenjii heeraafi seera bulchiinsa Gadaa, leenjii aadaafi duudhaa ummataa, leenjii woyyuu, duulaafi haala raawwii jila adda addaa
2. Yaa'a Gadaa faana ardaalee jilaatti godaanuun waan leenji'an qabatamaan akka barataniif.

Deebii Gilgaala 1

1. Dhugaa 2. Dhugaa 3. Yuuba Lammaffaa
4. Guyyaa digdamii saddeet
5. gogeessa Gadaa isaaniin dura jiran waliin akka walbaraniif

Boqonnaa 8: Faaruu Kuusaa

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun;

- maalummaa Kuuchuu ni'ibsa/ti;
- faaruu Kuusaa nifaarfata/tti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Boqonnaan kun, Gadaa keessatti faaruu ijoolleen Kuusaa faarfatan irratti kan fuulleffatu ta'uu barattootatti himi. Akka barattootaaf mijatutti faaruu Kuusaa kana qoqqooduun gareen akka faarsan shaakalsiisi. Kana malees, ergaa faaruu dhiyaatee wal-duraa duubaan barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni faaruu dhiyaate irraa maal akka hubatan akka walitti himan gochuun duub-deebii kenni. Akkasumas, barattoonni faaruu Kuusaa kan naannoo isaaniitti beekan ykn maatii gaafatanii dareetti

akka shaakalan taasisi, jajjabeessis. Kana malees,
gaaffiilee hubannoo barnoota boqannichaa kitaaba
barataa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan
taasisuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti
kenname hojjachiisuun duub-deebii kenni. Xumura irratti,
tokkoon tokkoo barattootaa qabiyyee barnoota boqonnaa
kanaa irratti gahumsa irraa eegamu gonfachuu isaanii
hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo 1

1. Uchummee irbuun geettee hoo
Ameessa horachuun geettee hoo

Deebii Gaaffii Hubannoo 2

1. Hoyyoyyoo Raaba Yaayyaa

Guddannee Raaba taanee

Godaannee yaa'a taanee

Deebii Gilgaala 1

1. Ani Raabomuuf rommaa hoo
Kuusomee baleele hoo

Raabomuu kajiilee hoo.

2. Qeexalee burquun geettee hoo
Wolaannaa tuquun geettee hoo
Jila muumme gahee hoo
Wolaannaa tuquun gahee hoo.

3. Fooqa murroo dhiiraa hoo
Dhara qumbiin dhiibaa hoo

4. Faaruu Qeexalaafi Mokkee jedhaman faarsuu
danda'uu

5. Faaruu Kuusaa beekan dareetti faarsuu danda'uu

Boqonnaa 9: Addooyyee

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;

- maalummaa jaarriyaa Addooyyee nihubata/ti; ni'ibsa/ti;
- adeemsa hundeeffamaafi faayidaa jaarriyaa Addooyyee nihubata/ti; ni'ibsa/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Boqonnaan kun, Gadaa keessatti jaarriyaa Addooyyee irratti kan fuulleffatu ta'uu barattootatti himi. Akka barattootaaf ifa ta'utti maalummaa jaarriyaa Addooyyee, adeemsa hundeeffama Addooyyee fi faayidaa jaarriyaa Addooyyee irratti xiyyeeffachuun wal-duraa duubaan barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kenname irraa maal akka hubatan akka walitti himan gochuun duub-deebii kenni. Adeemsaafi gochi Addooyyee fakkaatu kan naannoo isaaniitti beekan ykn maatii gaafatanii dareetti akka himan gochuun haala mijeessiif. Kana malees, gaaffiilee hubannoo boqannichaa kitaaba bataraa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan gochuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoon barataa/tuu qabiyyee barnootaa kanaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo 1

1. Maqaa kee waan hamaan hinkasu; sin kabaja; sin jaalladha; sin mararsiifadha; maqaa jaalalaa Addooyyee jedheen si waama jechuudha.

Deebii Gaaffii Hubannoo 2

1. Jaalalliifi Addooyyee jiidhaafi lalisaa kan deemu ta'uu ibsuufi

Deebii Gilgaala 1

1. Jaalalliliifi aantummaan addooyyee dhaabbataafi kan hinjijjiiramne ta'uu
2. Soba
3. Umrii guutuu
4. Fakkeenya kakuu Dubree "A"fi Dubree "B" kitaaba barataa keessatti kenname irratti hundaa'uun qajeelchuu

Boqonnaa 10: Faaruu Addooyyee

Wayitii 8

Kaayyoo: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun;

- addooyyeen jaalalaa waliif qaban faaruun akkamitti akka waliif ibsan nibarata/ti; nidingisiifata/ti; ni'ibsa/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu, boqonnaa kana barsiisuun dura faaruu addooyyee kitaaba barataa keessatti dhiyaate irra dedeebiin dubbisii ofqopheessi. Faaruu kanas yeedalloo isaa waliin shaakalii hubadhu. Gara barannoo kanaatti seenuudhaaf Gadaa keessatti shamarran jaalalaafi mararfannaa waliif qaban bifa faaruutiin akka waliif ibsan barattootatti himi. Faaruun kun yeroo addooyyeen

wal jaalatan haala garaa garaan addaan fagaachuun yoo dirqama itti ta'u kan faarsamu akka ta'e hubachiisi.

Itti aansuudhaan, walaloo faaruu kitaaba barataa irratti dhiyaate bo'oo bo'oon dubbisiif. Faaruu kanas yeedaloo isaa waliin jalqaba ofii itti agarsiisi. Itti aansuun, barattoonni akka si waliin faarsan gochuun gargaari. Hanga barattoonni of-danda'anii faarsanitti hordofuun duub-deebii kenni. Ergaa faaruu buufata buufataan hubachuu akka danda'anitti gaaffiilee hubannoo gidduu gidduutti kennaman hojjachiisuun duub-deebii kenniif. Naannoo isaaniitti faaruu addooyyee yookaan kan isa fakkaatu kan beekan ykn maatii gaafatanii dareetti akka faarsaniifi haala mijeessi.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoon barataa/tuu qabiyyee barnootaa kanaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 1

1. 'yommuu wal geenyu

walgeenyee teenyu

nu gobii lolaa

lafti ofiin tola' kan jedhu

2. Addooyeen wal irraa adda bahuu akka hinbarbaanne;

addaan bahuun ulfaataafi hamaa ta'uu.

Deebii Gaaffii Hubannoo 2

1. 'manni kee hin aariin

maramtees hin taa'iin' jedhanii wal gorsan.

Deebii Gilgala 1

1. jaalaala, wal mararfannaafi gorsa addooyee

2. "hinrafiin dhaggeeffadhu; yoo rafteef qalbeeffadhu"

jechuun wal hubachiisan.

Deebii Gilgaala 2

Handoodee xobbee mukaa
addooyyee sokkeen dhufa
hinrafiin dhaggeeffadhu
yoo rafteef qalbeeffadhuu
nu durbeen keenyaa
durbeen addooyyee
yommuu wal geenyyu
wal geenyee teenyu
nu gobii lolaa
lafti ofiin tolaa
yoo gargar baanu
nu gogorriidhaa
gogorrii soraa
lafti ofiin onaa
Handoodee xobbee mukaa
addooyyee sokkeen dhufa
hinrafiin dhaggeeffadhu
yoo rafteef qalbeeffadhuu
nu durbeen keenyaa

durbeen addooyyee
yommuu wal geenyyu
wal geenyee teenyu
nu gobii lolaa
lafti ofiin tolaa
yoo gargar baanu
nu gogorriidhaa
gogorrii soraa
lafti ofiin onaa

Boqonnaa 11: Torbii

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;

- maalummaafi haal-duree filannoo torbii ni'ibsa/ti;
- ulaagaa filannoo torbii nihima/ti;
- leenjiifi haala leenjiin torbii itti kennamu ni'ibsa/ti;
- gahee torbiin leenjiin booda Gadaa keessatti qabu nihima/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Boqonnaan kun, Gadaa keessatti lenjii torbii gulantaa Kuusa keessaa filatamaniif kennamu irratti kan fuulleffatu ta'uu barattootatti himi. Akka barattootaaf mijatutti barannoo boqonnaa kanaa caccabsuun dhiyeessuuf yaalameera. Haala kanaan, qabiyyeewwan

boqonnichaa maalummaa torbii, ulaagaa filannoo torbii, leenjii torbiifi gahee torbii irratti wal-duraa duubaan barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kennamerraa maal akka hubatan akka walitti himan gochuun duub-deebii kenni. Adeemsaafi gochi filannoo torbiifi leenjii torbii fakkaatu kan naannoo isaaniitti beekan ykn maatii gaafatanii dareetti akka himan gochuun haala mijeessiif. Kana malees, gaaffiilee hubannoo barnoota boqannichaa kitaaba bataraa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan gochuun duub-deebii kenni.

Bifa walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 1

1. Torbii
2. Wal-argiifi Nyaachisa

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 2

1. Kuusaa
2. Torba (7). Isaanis, abbaa murtii, jalkeeya, faga, hayyuu, jaldhaaba, waamuraafi torbiidha.
3. qaama guutuu qabaachuu, beekumsa aadaafi seera Gadaa qabaachuu, yakka lubbuu namaafi bineensotaa baasuu irraa bilisa ta'uu, dandeettii dubbatanii nama amansiisuu qabaachuu

Deebii Gilgaala 1

1. leenjii seera bulchiinsa Gadaa,
leenjii seera duulaa adamoo,
leenjii seera fuudhaafi heerumaa,
leenjii seera dhaalaafi miiloo,
leenjii seera qaalluu,
leenjii ayyaanota ji'aafi kkf.

2. aanga'oota yeroo Gadaan isaanii ga'utti baallii fuudhuun Gadaa hogganan qopheessuudha.
3. abbootii Gadaa waliin ardaalee jilaa adda addaatti godaanuun muxannoo bulchiinsa Gadaa gabbifachuudha.
4. soba
5. gareen ijaaramuun hawaasatti waan baratan shaakaluu, abbootii Gadaa baallii harkaa qaban waliin hirmaannaa bulchiinsaa taasisuu

Boqonnaa 12: Moggaasa Maqaa Dhalootaa

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;

- haala Oromoon daa'imaaf maqaa dhalootaa itti moggaasu nibarata/ti;
- waantoota maqaa dhalootaa moggaasuuf ka'umsa ta'an nibarata/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; Oromoon maqaan dhalootaa haala itti moggaasu kan mataa isaa akka qabu barattootatti himi. Itti aansuun haala Oromoon moggaasa maqaa kennu irratti fakkeenya fudhachuun barattootaaf ibsi. Ibsa kenname irraa barattoonni waan hubatan akka walitti himan taasisi. Adeemsa kanaanis haala Oromoon maqaa

dhalootaa itti moggaasu hubannoo argachuu isaanii hordofuun duub-deebii kennaa deemi. Kana malees, haala hawaasni naannoo isaanii maqaa dhalootaa itti moggaasufi waan irratti hundaa’anii moggaasu maatii gaafatanii akka walitti himan taasisi.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni. Hubannoo dabalataaf ayyaanota/guyyaa dhaha Oromoo gabateen qajeelcha keessatti isiniif dhiyaate dubbisuun hubannoo keessan cimsadhaa.

Yaadannoo dabalataa

Baay'inaafi tarree maqaa ayyaanota/guyyoota ji'aa dhaha Oromoo bakka adda addaatti

TL	Ayyanota/Guyyoota Dhaha Oromoo			
	Gujii	Boorana	Arsii	Ituu
1	Shalbaana deettii	Areerii-duraa	Hinnikkaa	Bitoo
2	Karaabicha	Areerii-balloo	Sonsa	Taalbojii
3	Gardaaduma	Adulaa-duraa	Algaajima	Buusan
4	Busaawaa-qaraa	Adulaa-balloo	Arba	Gooba jireessa
5	Busaawaa-jidduu	Garba-duraa	Bolqa/Holqa	Algaajima
6	Busaawaa-eegee	Garba-ballaa	Basa`a Duraa	Wahila
7	Gidaadaa	Garba-dullachaa	Basa`a Maandhaa	Irfii
8	Ruuda	Bitaa-qara	Carrawa	Basa duraa
9	Areerii-badhoo	Bitaa-ballaa	Dureettii	Basa Boodaa
10	Areerii-garbittii	Sorsaa	Dullattii	Carritta
11	Adulaa-qaraa	Algaajima	Bidirsaa	Qara salbaanaa
12	Adulaa-eegee	Arba	Salbaana Deettii	Dureettii
13	Harrattuu	Wallaa	Karaabticha	Dullattii
14	Deettii	Basaa-duraa	Gardaaduma	Qardaaduma
15	Garba	Basaa-ballaa	Sorsa	Kurbicha
16	Bitaa-qara	Maganattii- caarraa	Ruruma	Sorsa
17	Bitaa-jidduu	Maganattii- jaarraa	Lumaasa	Ruruma
18	Bitaa-eegee	Maganattii-	Gidaada	Sonsa

		biriitii		
19	Soorsa	Salbaana-duraa	Ruuda	Lumaasaa
20	Algaajima	Salbaana-ballaa	Areerii Duraa	Qadaadana
21	Arba	Salbaana-dullachaa	Areerii Maandhaa	Areerii qara
22	Bolla	Gardaadumma	Adulaa Duraa	Areerii bal'oo
23	Basaa-qara	Sonsaa	Adulaa Maandhaa	Adulaa kormaa
24	Basaa-eegee	Ruruma	Garba Qara	Adulaa jabbii
25	Carrawa	Lumaasa	Garba Deettii	Arba goobaa
26	Dureettii	Gidaada	Garba Maandhaa	Garba deettii
27	Dullattii	Ruuda	Bitaa	Garba dullattii
28	Shalbaana- Bidirsaa		Naannaa	

Deebii gilgaalaa 1

1. Deebii barattoonni kennan haala aadaa Oromoo kessatti maqaan dhalootaa irratti hundaa'ee kennamuun walcina ilaaluun walitti dhufeenya qabaachuu isaa irratti duub-debii kenni.

2.

Haala maqaan itti moggaafamu	Maqaalee moggaafaman
Ayyaana guyyootaa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Areerii 2. Adulaa/Adulee 3. Busaawaa 4. Golloo 5. Dureettii/Deettii
Waqtii	<ol style="list-style-type: none"> 1. Arfaasaa/Arfaasee 2. Bonayyaa 3. Gannoo 4. Roobaa 5. Birraa/ Birre
Yeroo dhalootaa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ganamoo/Ganamee 2. Galgaloo/Galgalee 3. Guyyee/Guyyoo 4. Waariyoo/Waarituu 5. Waaree
Mudannoo	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gamnmachuu 2. Cinqoofi kkf
Hawwii maatii	<ol style="list-style-type: none"> 1. Badhaadhaa/Badhaatuu 2. Guddataa/Guddattuu 3. Nageessoofi kkf
Iddoo dhalootaa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fantaalle 2. Cilaaloo 3. Cugqaalaafi kkf

Boqonnaa 13: Meedhicha

Wayitii 8

Kaayyoo: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun;

- o maalummaa Meedhichaafi adeemsa raawwii meedhichaa nibarata/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; barannoon boqonnaa kanaa akaakuu firoomfannaa meedhicha jedhamu irratti akka xiyyeeffatu barattootatti himi. Itti aansuun, aadaa Oromoo keessaatti Oromoon akkamitti nama Oromoo hinturreefi fedha isaatiin Oromoo ta'uu barbaadeefi kan lola irratti booji'amee adeemsa keessa Oromoo ta'uuf gaaffii dhiyeeffate akkamitti akka Oromeessu barreeffama kitaaba barataa keessatti dhiyaate irratti hundaa'uun barattootaaf ibsi. Ibsa kenname irraa

barattoonni waan hubatan akka walitti himan taasisi.
Adeemsa kanaanis haala Oromoon nama Oromoo hintaane
tokkoo Oromeessuun firoomfatu hubachuu isaanii
hordofuun duub-deebii kennaa deemi.

Bifuma walfakkaatuun, gaaffiilee hubannoo gidduu
barreeffamaatti kennaman barattoota hojjachiisuun
duub-deebii kenni. Kana malees, gilgaala xumura
boqonnaa irratti kennaman hojjachiisuun deebii gilgaalaa
qajeelcha kana keesatti kenname waliin ilaaluun
duub-deebii kenni. Kana malees, hawaasni naannoo isaanii
haala kamiin nama Oromoo hintaane tokko akka
Oromoomsu maatii gaafatanii akka walitti himan taasisi.
Xumura irratti, tokkoon tokkoon barataa maalummaafi
adeemsa raawwii sirna meedhichaa hubachuu isaanii
hordofuun duubdeebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo

Adeemsa firoomfannaa Oromoo kan nama Oromoo tahuu
gaaffii dhiyeeffateef deebiin itti kennamuudha.

Deebii Gilgaala 1

1. dhugaa
2. Aadaa, seenaa, dudhaafi safuu Oromoo kabajuu
3.
 - bifa kamiinuu hinadabu
 - kabaja namummaa booji'amaa hinxuqu
 - nyaataafi dhugaatii dhorkatee hindararu
 - hanga fedhii isaatiin Oromoo ta'uuf murteessutti dirqiidhaan hin Oromeessu
 - namni tokko erga fedhii isaatiin Oromoo ta'ee illee, gara maatii isaatti deebi'uu barbaades mirga isaa kabajaaf
4. Sirni firmfannaa Oromoo callisee kan raawwatamu waan hintaaneef. Kunis, namni Oromoo ta'uuf gaaffii dhiyeeffate sun badii kam irraayyuu qulqulluu ta'uu isaa mirkaneeffachuun firoomfachuuf taasifama.

Boqonnaa 14: Gugsii Fardaa

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;

- maalummaa gugsii ni'ibsa/ti;
- adeemsa gugsii fardaa adda baafata/ti;
- seera gugsii adda baafata/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; boqonnaan kun, Gadaa keessatti maalummaa gugsii fardaa, adeemsaafi seera gugsii fardaa irratti kan xiyyeeffate ta'uu barattootatti himi. Akka barattootaaf mijatutti qabiyyeewwan boqonnichaa caccabsuun wal-duraa duubaan barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kenname irraa maal akka hubatan akka walitti himan gochuun duub-deebii kenni.

Adeemsaafi seera gugsii maatii gaafatanii dareetti akka himan taasisuun jajjabeessi. Kana malees, gaaffiilee hubannoo barnoota boqonnichaa kitaaba barataa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan gochuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo 1

1. Gugsiiin fardaa tapha aadaa yookiin ispoortii Oromoo sochii qaamaatiin raawwatamu keessaa tokko.

Deebii Gaaffii Hubannoo 2

1. okaa, aamoleefi midhaan akka garbuufi boqolloo soorama.
3. akka malee furdatee guluffii hindadhabneef ykn collummaa akka dabaluuuf shaakalsiisu.

Deebii Gilgaala 1

1. Ulee

Gaachana

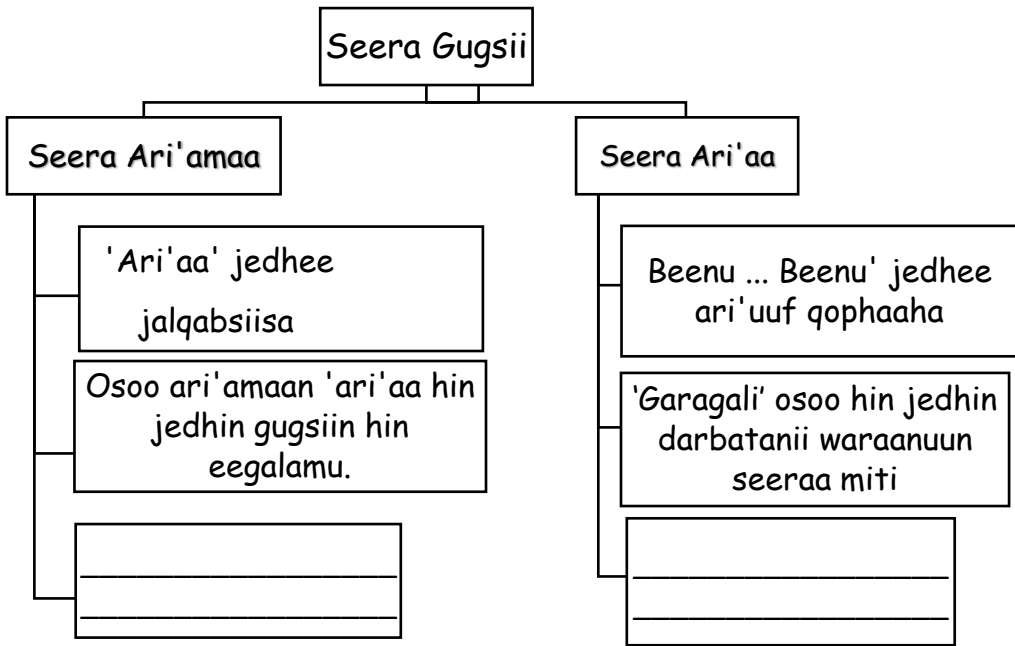
2. Nama waraanuufi waraanamuuf dura gulufu adda

baasuun rakkisaa waan ta'eef.

3. Nisooru, guluffii nishaakalsiisu, dhaqna dhiqu,

eegee dhaddoo dhahanii qopheessu.

4. Deebii Gilgaala 2

Seera darbannaa

- gara xumura gugsiiitti 'garagali' ykn 'qophaa'i' jechuu qaba
- 'garagali' ykn 'qophaa'i' osoo hin jedhin hin darbatamu
- mormaa oliifi jilbaa gaditti hin darbatamu

Seera qolannaa

- gara xumuraa yoo gaa'e of irra deddeebi'uun qoqophaa'a
- darbannaa kamtu akka rakkisu adda baafatuu

Boqonnaa 15: Faaruu Abbaa Fardaa

Wayitii 8

Kaayyoo: Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;

- jaalalaafi dinqisiifannaa Oromoon Abbaa Fardaaf qabu ni ibsa/ibsiti; nidingisiifata/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; boqonnaan kun, faaruu Oromoon jaalalaafi dinqisiifannaa Abbaa Fardaatiif qabu irratti kan xiyyeeffate ta'uu barattootaatti himi. Jalqaba irratti walaloo faaruu Abbaa Fardaa dubbisuun yeedaloo isaa waliin shaakaluun of-qopheessi. Itti aansuun, faaruu kana faarsuun barattootatti agarsiisi. Itti fufuun, barattoonni walaloo faaruu kanaa buufata buufataan akka dubbisan taasisi. Faaruu kanas barattoota waliin farsuun shaakalsiisi. Barattoonni of-danda'anii hanga faarsuu danda'anitti deddeebi'anii akka shaakalan gochuun duub-deebii kenniif.

Itti aansuun, barattoonni faaruu kana irraa maal akka hubatan akka walitti himan gochuun duub-deebii kenni. Akkasumas faaruu kana fakkaatu maatii gaafatanii dareetti akka faarsan jajjabeessi. Kana malees, gaaffiilee hubannoo kitaaba barataa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan gochuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Faaruu abbaa fardaa naannoo isaaniitti beekamu gaafatanii dareetti akka shaakalan godhi. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo 1

1. abbaan fardaa cimaan kan shimalaan lolee kuffisu ta'uu

Deebii Gaaffii Hubannoo 2

1. gootummaa Abbaa Fardaa

Deebii Gilgaala

Gaachana Abbaa
Fardaa
lafoon hin qabatu
tapha gaafa
dhiiraa
gadheen
hintaphatuu

- Faaruun abbaan fardaa, cimaa dhiira qofaan faarfamu ta'uu maal jechuun faarse?

Takkaan haara
haarsa
Furri haagubatuu
Takkaan dhiira
faarsa
Seenaan haa
mul'atuu

- faaruu gootummaa Abbaa Fardaa beeksisu

Yaa buddeena garbuu
maali lallaaftuun kuni
abbaaf ilmaan gugsuu
maal ayyaantuun kuni.

- faaruu abbaa fardaa Abbaafi ilmi gugsituu ta'uun carraalessa ta'uu isaanii faarsu.

eemmolee yaa abbaa fardaa
migirri saaree maasaa
balleechemmoo
suuqqannaan baallii quchiitii, [2]
lafa qonneen mataa bultiitii,
qawwee bituun mataa tuksiitii,
farda bituun mataa gugsitii. [2]

- Faaruun abbaa fardaa, waan abbaan fardaa gugsii dursee gochuu qabu maal jedhee faarse?

Boqonnaa 16: Jifuu

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun;

- akkaataa Oromoon waan qabuufi qopheeffate itti waliif jifu nihima/ti;
- sona jifuun waliin jireenya ollaa cimsuu keessatti qabu nihubata/ti; ni'ibsa/iti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; boqonnaan kun, Gadaa keessatti maalummaa jifuufi wantoota jifuun of keessatti hammatu irratti kan xiyyeeffatu ta'uu barattootaa ibsi. Akka barattootaaf mijatutti barannoo boqonnaa kanaa caccabsuun dhiyeessuuf yaalamee jira. Haala kanaan, qabiyyeewwan kanneen wal-duraa duubaan barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kenname irraa maal akka hubatan akka walitti himan gochuun duub-deebii kenni. Maalummaa jifuu maatii gaafatanii dareetti akka walitti himan taasisuun jajjabeessi. Kana malees, gaaffiilee hubannoo barnoota boqonnichaa kitaaba barataa keessatti kennaman barattoonni akka deebisan gochuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoon barataa qabiyyee barnootaa boqonnaa kanaa irratti gahumsa irraa eegamu gonfachuu isaanii hordofuufi mirkaneeffachuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo 1

1. hariiroo waliin jireenya ollaa ofii cimfachuuf
2. Wantoota Oromoon waliif jifu keessaa muraani:
aannan, damma, daraaraa(buna), dhangaa,
asheetaafi fooni

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 2

1. Aannan
2. lukiifi cormiin abbaa gadaaf jifama. Laddeeya Fattichaaf kennan. Harki ammoo, Cirreessaafi ijoolleef jifama.
3. waliin jireenya ollaa cimsuu keessatti bakka guddaa qaba.

Deebii Gilgaalaa

Jifuu	Akaakuu jifuu	Eenyuuf?
Ollaa	damma, daraaraafi asheeta	Ollaa
	Foon: 1. Cinaacha 2. Mo'oo 3. Arraba	1. ollaa 2. Dubartii 3. Maanguddoo ollaa
Qachaa Yaa'aa	Foon: 1. Luka 2. Harka 3. laddeeya	1. Abbaa Gadaa 2. Cirreessa 3. Fatticha
Jila Gadaa/Luba	Barroolee	Foollee

Hub. Jechoota hiikaan isaanii ifa siif hinta'in yoo jiraatan jechibsoo keessa ilaali.

Boqonnaa 17: Handhuuraa

Wayitii 8

- Kaayyoowwan:** Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;
- maalummaa handhuuraa ni'ibsa/ti;
 - haalaafi yeroo handhuuraan itti kennamu addaan baafata/ti nihima/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; Sirna Gadaa keessatti Oromoon ijoollee isaa dinagdeen ijaaraa kan guddisu ta'uu barattootatti himi. Isaan keessaa handhuuraan isa tokko ta'uu barreeffama kitaaba barataa keessatti dhiyaate irratti hundaa'uun barattootaaf ibsi. Haala kanaan, handhuuraan yeroofi bifa garaagaraan kan kennamuufi qabeenya dhuunfaa daa'immaniif kennamu akka ta'e hubachiisi.

Itti aansuun, ibsa kenname irraa barattoonni waan hubatan akka walitti himan taasisi. Barattoonni haala itti hawaasni naannoo ijoolleef qabeenya dhuunfaa kennu maatii gaafatanii akka walitti himan taasisi. Bifuma walfakkaatuun, gaaffii hubannoo kenname barattoota hojjachiisuun duub-deebii kenni. Kana males, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa kennaman waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo

Ijoolleen qabeenyaan akka of-danda'an gochuuf

Deebii Gilgaala 1

1. Nama kennaa sana kenne akka yaaddataniifi galateeffannaa barachaa akka guddataniif
2. Walhoruudhaan yeroo da'imman guddatan qabeenya bu'uuraa akka qabaatan gochuuf

Deebii Gilgaala 2

Akaakuu Handhuuraa	Yeroo kennamu
Argaa	Yeroo daa'imni dhalattu kennama
Dawoo	Moggaasa maqaa irratti kennama
Dhayii	Gaa'ila ijaaroo irratti kennama
Maqaacii	Ijoollee gurguddataniif kennama

Boqonnaa 18: Buusaa-Gonofaa

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun;

- maalummaa Buusaa-Gonofaa ni'ibsa/ti;
- maloota Buusaafi Gonofaa nihima/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; boqonnaan kun, Gadaa keessatti haala Oromoon nama rakkate itti lubbuu baraaruufi deebisee ijaaru irratti kan fuulleffatu ta'uu barattootatti himi. Akka barattootaaf mijatutti barannoo boqonnaa kanaa qoqqooduun dhiyeessuuf yaalameera. Haala kanaan, qabiyyeewwan boqonnichaa maalummaa Buusaa-Gonofaafi mala Buusaa-Gonofaa wal-duraa duubaan barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kenname irraa maal akka hubatan akka walitti himan taasisuun duub-deebii kenni. Jaarmayaa walgargaarsaa kan naannoo isaaniitti beekan ykn maatii gaafatanii dareetti akka himan taasisi, jajjabeessis. Kana malees, gaaffiilee hubannoo barnoota boqannichaa kitaaba barataa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan taasisuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo 1

1. Bakka lamatti qoodama. Isaanis Buusaafi Gonofaa jedhamu.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 2

1. gargaarsa horii miiloon gosaa nama rakkate ofdandeessisuuf gumii miiloo gosaatiin murteesse horii kennu
2. ollaa gumiin miiloo gosaa taa'amutti nyaataafi dhugaatii; akkasumas, bakka bultii gumii qopheessuutu taasifama.

Deebii Gilgaala 1

- a. Qophii simannaa gumii miiloo gosaa taasisuu
- b. Miiloo gosaa gargaaramu adda baasu
- c. Gargaarsa miiloon gumiin dura taasise dhiyeessuu
- d. Miiloon gosaa horii akka kennu gaafachuu
- e. Horii gargaarsa miiloo gosaa namoota rakkataniif kennuu

Deebii Gilgaala 2

Mala	Akaakuu Gargaarsaa	Qaama gargaaramu	Qaama gargaaru	Sababa gargaarsaa
Buusaa	Nyaataafi aannan	Miiloo aantee rakkate/te	Miiloo aantee	Miiloo rakkate dhiyeenyatti dandamachiisuuf
Gonofaa	Horii hormaataa	Miiloo gosaa rakkate/te	Miiloo gosaa	Rakkoo miiloo gosaa bu'uraa hiikuun ofdandeessisuuf

Boqonnaa 19: Hirpha

Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;

- maalummaa Hirphaa ni'ibsa/ti;
- sababoota hirphi taasifamuuf nihima/ti;
- adeemsa hirphi ittiin raawwatamu addaan nibaafata/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; boqonnaan kun, Gadaa keessatti aadaa Oromoon nama balaan tasaa irra ga'e ittiin dandamachiisu irratti kan fuulleffatu ta'uu barattootatti himi. Jalqaba irratti, qabiyyee barannoo boqonnaa kanaa irratti of-qopheessuun barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kenname irraa maal akka hubatan akka walitti himan taasisuun duub-deebii kenni. Haala nama balaan tasaa irra ga'e itti dandamachiisan kan

naannoo isaaniitti beekan ykn maatii gaafatanii dareetti akka himan godhi. Kana malees, gaaffiilee hubannoo barnoota boqannichaa kitaaba barataa keessatti kennaman barattoonni akka hojjatan taasisuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname bu'ura godhachuun duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnoota boqonnaa kanaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo 1

Firoonni abbaa, haadhaa, miiloon gosaa, gosti, soddaan, ollaafi hiriyaan bakka jiranii walitti himuun gargaaru. Kan isaan kennanis, horii, midhaan, qarshii, meeshaa manaa, uffataafi kkf. kennuun akkaatuma balaa tasaa uumameen dandamachiisan.

Deebii Gaaffiilee Hubannoo 2

1. maanguddoot fedhii isaaniitiin gaafa namni sanyiin citee kan dhumaa du'u, mariyatani nama ijoollee dhiiraa baay'ee qabu irraa tokko gosaaf jedhani irraa fuudhu.

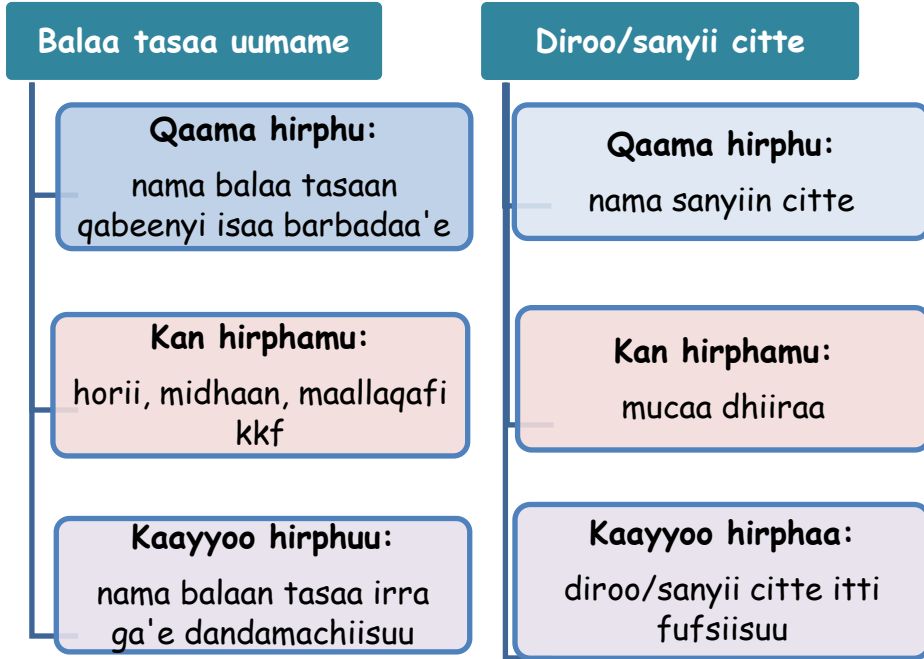
Booda, mucicha abbaa bokkuu waliin ta'uun awwaala namicha du'ee irra kaa'anii eebbisu.

2. mucaan, sanyii nama du'ee ta'uun qe'ee dhaala.

Akkasumas, fuudhee diroo/sanyii nama du'ee sana itti fufsiisa.

Deebii Gilgaala

Hirpha

Boqonnaa 20: Sirna Gadaafi Qabeenya Wayitii 8

Kaayyoowwan: Dhuma boqonnaa kanaa irratti barataa/tuun;

- ilaalcha Oromoon qabeenyaan ofdanda'uu irratti qabu ni'ibsa/ti;
- haalota qabeenya kan waliinii taasifachuun kunuunsaniifi itti-fayyadaman nihima/ti;
- ilaalcha qabeenya nama biroo karaa hinmalleen kan ofii taasifachuuf yaalan itti balaaleffatu niibsa/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; boqonnaan kun, ilaalcha Sirni Gadaa qabeenya irratti qabu ibsu ta'uu barattootatti himi. Akka barattootaaf mijatutti barannoo boqonnaa kanaa qoqqooduun dhiyeessuuf yaalameera. Haala kanaan,

qabiyyeewwan boqonnichaa walduraa duubaan
dhiyeessuun barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kenname irraa maal akka
hubatan akka walitti himan taasisuun duub-deebii kenni.
Naannoo isaaniitti haala hawaasni Oromoo qabeenya itti
ilaalu maatii gaafatanii dareetti akka himan taasisuun,
jajjabeessi. Kana malees, gaaffiilee hubannoo barnoota
boqannichaa kitaaba barataa keessatti kennaman
barattoonni akka hojjatan taasisuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti
kenname hojjachiisuun deebii gilgaalaa qajeelcha
barsiisaa/tuu keessatti kenname bu'uura taasifachuun
duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo
barataa/tuu qabiyyee barnoota boqonnaa kanaa hubachuu
isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo

Umrii daa'imummaatti handhuuraa kennuufi guyyaa fuudhaa heerumaaf geese maatiin, firrii, ollaafi hiriyaan akka humna isaaniitti waan qaban kennuun ofdandeessisu

Deebii Gaaffilee Gilgaalaa

1. Gaafa guddatee maatii horatee jireenya dhuunfaa jiraachuu eegalu akka hinrakkanneefi ka'umsa qabeenya baay'ee horachuu taasifatuuf
2. Akka ilaalcha Oromootti,
 - Qabeenyi kan waliiniiti. Waliin kunuunsanii, waliin ittigargaaramu.
 - Qabeenyi nidhufa; nibadas/manca'as
3. Qabeenya nama tokkoo hatuu, kadhachuu, sobaan kan ofii taasifachuufi qabeenyaaf jecha lubbuu walbaasuun balaaleffatamaadha.

Boqonnaa 21: Kunuunsaafi Itti-fayyadama Qabeenya Uumamaa

Wayitii 9

Kaayyoo: Dhuma boqonnaa kanaa irratti

barataa/tuun;

- sirna Gadaa keessatti akkaataa Oromoon qabeenya uumamaa kunuunsee itti-fayyadamu nibarata/ti.

Gahee Barsiisaa/tuu

Barsiisaa/tuu; boqonnaan kun, Gadaa keessatti Oromoon qabeenya uumamaa akkamitti kunuunsee akka itti-fayyadamu irratti kan xiyyeeffatu ta'uu barattootaaf ibsi. Akka barattootaaf mijatutti qabiyyee boqonnaa kanaa qoqqooduun duraa duubaan barattootaaf ibsi.

Itti aansuun, barattoonni ibsa kenname irraa maal akka hubatan akka walitti himan gochuun duub-deebii kenni. Naannoo isaaniitti haala Oromoon qabeenya uumamaa kunuunsee itti-fayyadamu kan beekan ykn maatii gaafatanii dareetti akka himan gochuun jajjabeessi. Kana malees, gaaffii hubannoo boqonnichaa kitaaba barataa keessatti kenname barattoonni akka deebisan gochuun duub-deebii kenni.

Bifuma walfakkaatuun, gilgaala xumura boqonnaa irratti kenname hojjachiisuun deebii qajeelcha barsiisaa/tuu keessatti kenname waliin ilaalaa duub-deebii kenni. Xumura irratti, tokkoon tokkoo barataa/tuu qabiyyee barnootaa hubachuu isaa/ishee hordofuun duub-deebii kenni.

Deebii Gaaffii Hubannoo 1

Muka murtiiwwaniifi seerota adda addaa jalatti dabarsan jechuudha.

Deebii Gaaffii Hubannoo 2

A. Seera bineensa bosonaa:

Bineensa dhaltuu, gaana irra jiruu, dorrobaa, dhalaa jiru, bishaan dhugaa jiru, qe'ee keessa dhufeefi bineensa gala deemu hinajjeessan kan jedhu.

B. Seera haraa-eelaa:

1. naanniga malee horii haroofi eelaatti naquun dhorkaadha.
2. qulqullina haraa-eelaa eeguun dirqama ta'uu,
3. bishaan haroofi eelaa boressuu dhorkaa ta'uu
4. erga obaafatanii booda naanniga obaa bishaaniin guutuun dirqama ta'uu,
5. namaafi horii qofa osoo hintaane bineensi illee bishaan qulqulluu dhuguuf mirga qabaachuu

C. Seera lafaa:

1. lafa qonnaafi foonaa loonii iddoo isaaaanii gegeeddaranii qotu.
2. akka biyyeen hindhiqamneef bosona dhaabuufi kunuunsuu

Deebii Gilgaala 1

- A. Muka umrii dheeraa (hafaa mukaa) qabu; akka angafaatti waan ilaalamuuf,
- B. Muka ol-guddatu; gara fuulduraatti bu'aa guddaa buusuu waan danda'uuf,
- C. Muka mul'isaa/dheeraafi lafa olka'aa irra jiru; namni osoo deemu yoo karaan jalaa bade illee muka kana akka akeektuutti fudhatee karaatti deebi'uu waan danda'uuf,
- D. Muka sootii; tajaajila adda addaa kanneen akka gaagura itti hidhachuuf waan gargaaruuf,
- E. Muka jilaa; bakka jilli garaagaraa itti-gaggeeffamu waan ta'eef,
- F. Mootii mukaa; bakka murtiwwaniifi seeroti adda addaa jalatti tumaman waan ta'ee